

AZ ÖNÁLLÓ TOULOUSE-I GRÓFSÁG KIALAKULÁSA (9—10. SZÁZAD)

A Karoling-birodalomnak a 9. sz. közepén kezdődő (általában a 843-as verduni szerződéshez kötött) és a 10. sz. második felére kiteljesedő felbomlását egy másik folyamat, az önálló territoriális fejedelemségek kialakulása kíséri.

Ez a folyamat a birodalom gyengülésével párhuzamosan a perifériákon (pl. Bretagne, Flandria, Provence vagy a mai Délnyugat-Franciaország) kezdődik meg. Itt születnek meg azok az államalakulatok, melyek néha egészen a középkor végéig rivalizálnak a tulajdonképpeni francia királysággal. Vezetőik, a grófok vagy hercegek állnak a terület hűbéri láncának élén, önálló külpolitikát folytatnak és pénzt veretnek a saját arcképpükkel.

Dolgozatunk célja az, hogy feltárja az eredetileg a Karoling-birodalom közigazgatási egységeiként működő területek önállósodásának körülményeit, részleteit és okait egy később nemzetközi szinten is fontos szerepet játszó államalakulat, a toulouse-i grófság példáján. Emellett jelezni kívánjuk azt is, hogyan értelmezhető szerintünk a függetlenség fogalma az ezredfordulót megelőző évtizedekben.

A középkori toulouse-i grófság fontosságát itt csupán két példával szeretnénk illusztrálni. Az első az, hogy midőn II. Orbán pápa 1095-ben a franciaországi Clermont-ban meghirdeti az első keresztes hadjáratot, fogadja a segítőkézségét deklaráló IV. Raymond toulouse-i gróf követeit, majd a rákövetkező néhány hónap során többször is személyesen felkeresi Raymondot annak tartományában. A pápa kitüntető bizalma nem a véletlen műve: a toulouse-i gróf szereli fel a hadjárat egyik legerősebb kontingensét.¹

A másik, szintén Toulouse fontosságáról tanúskodó epizód: a várost csak 1215-ben, az albigenes eretnekek ellen meghirdetett keresztes hadjáratban tudják elfoglalni a jobbára észak-franciaországi, champagne-i és burgundiai lovagokból álló francia királyi csapatok, melyek vezetőjét, Simon de Monfortot Toulouse grófjává teszik. A francia királysággal való szembenállás méreteit, valamint a toulouse-i gróf vazallusi rendszerének hatékonyságát jelzi viszont, hogy az ekkor elűzött (és hitét tekintve albigenes kathar) VI. Raymond gróf (1194—1222) fel tudja lázítani Simon de Monfort ellen a Pireneusoktól egészen a Rhône torkolatáig terjedő vidékeket.²

Milyen alapokon és milyen módon jött létre ez a dél-franciaországi „birodalom”?

A térség korábbi történetét tanulmányozva megállapítható, hogy Provence (*Provincia Romana*) mellett a Pireneusok és a Francia középhegység között elterülő toulouse-i ré-

---

¹ R. PÖRTNER: *A Szent Sír hadművelet*, Bp. 1985, 22—23. és 28.

² P. GOUBERT: *Initiation à l'histoire de la France*, Paris 1984, 44.

gió volt az ókori Gallia legerősebben romanizált tartománya.³ Az 5. sz.-ban a rómaiakkal szövetségre lépett vizigótok alapítanak nagy kiterjedésű, Gallia-szerte mintának tartott államot Toulouse központtal. A terület 507-ben, Chlodvig frank királynak a Poitiers mellett fekvő Vouillé-nál a vizigót seregek felett aratott győzelme után kerül frank fennhatóság alá; ám Chlodvig halála (511) után ez a fennhatóság névlegessé válik. A 7. sz.-ban és a 8. sz. elején az országrész vezetője egy magát *princeps*-nek nevező herceg, aki szuverén uralkodóként gyakorolja hatalmát.⁴ A frank jelenlét (mely elsősorban katonai jellegű) Martell Károly arabellenes hadjáratai idején (730–740-es évek) erősödik meg a térségben; 767-re Kis Pippin a terület összes helyi vezetőjét behódoltatja.⁵ Ezzel megkezdődik a régiónak a Karoling birodalomba való betagozódása.

A délnyugat-franciaországi vidékek közigazgatásának megszervezése és a frank állam keretei közé történő tényleges beillesztése Nagy Károly (768–814) műve. Az általa kialakított területi szervezet védelmi jellege tükrözi a létrehozás időpontját és körülményeit: 778-ban kerül rá sor, Károly félsikerrel záruló hispániai arabellenes hadjáratát követően.⁶ Az új közigazgatásban Toulouse kiemelt szerepet kap: az itt székelő gróf nemcsak a *toulouse-i grófság* (*pagus Tolosanus*), hanem egyúttal a határvédelmi feladatokkal megbízott, gyakorlatilag a Pireneusokat és a hegység előterét felügyelő *toulouse-i határőrgrófság* (*marca Tolosana*) nevet viselő, több grófságot magába foglaló katonai igazgatási egység vezetője is. Ebből következően bizonyos tekintetben a térség többi grófjánál magasabb szinten áll, ugyanis *marchio*-ként, illetve *dux*-ként háborús időkben ő a terület katonai főparancsnoka.⁷

781-ben, mikor Lajos fia (a későbbi Jámbor Lajos) megkoronázásával Károly létrehozza az *Aquitániai Királyságot*, a toulouse-i grófság és határőrgrófság ennek részei lesznek, s Aquitánián keresztül illeszkednek a Karoling-birodalomba egy évszázadon keresztül.⁸ Ez az illeszkedési rendszer később, a 9. század közepén, a Jámbor Lajos leszármazottai által vívott Karoling testvér- illetve rokonháborúk idején nagy mozgásteret ad majd a toulouse-i grófoknak a császár (I. Lothár), a nyugati frank uralkodó (Kopasz Károly) vagy Aquitánia királya (I. Pippin, majd II. Pippin) között; s ők ezt ki is használják.

A 8. század végén azonban a toulouse-i grófság vezetőjének helyzetét még feladatai határozzák meg, A már említett határvédelem mellett az ő kötelessége a grófságot nyugatról határoló Gascogne időnként Karoling-ellenes lázadásokban kitörő népét féken

---

³ M-P. CAIRE-JABINET: *Histoire des provinces de France. Auvergne...*, Paris 1984, 126.

⁴ K-F. WERNER: *Les origines*, Paris 1984, 340–342.; R. GENTY: *Les comtes de Toulouse*, Ferrières, 1987, 22. szerint ezeket a hercegeket a Meroving uralkodók delegálták Aquitánia élére; ehhez kapcsolódóan közli is a „toulouse-i hercegek” listáját. Az azonban nem derül ki, mely frank országrész királyai delegálnák a hercegeket.

⁵ WERNER, i. m., ill. PH. WOLFF: *Histoire du Languedoc*, Toulouse 1967, 121. és 123–124.

⁶ Vö. S. EPPERLEIN: *Nagy Károly*, Bp. 1982, 33–35.

⁷ J. DHONDT: *Etudes sur la naissance des principautés territoriales en France*, Bruges 1948, 33. és 71.

⁸ L. AUZIAS: *L'Aquitaine carolingienne*, Paris–Toulouse 1937, 18–19. DHONDT, i. m. 170–172.

tartani; ⁹ ezen kívül tevékenyen részt vesz a birodalom déli irányú expanziójában. Igaz, Toulouse első örgrófja, Chorso (778–790) még nem lépi át a Pireneusokat, s a gaszkonokkal vívott küzdelme is kudarccal zárul, ¹⁰ ám az őt a grófi funkcióban 788-ban felváltó, anyja révén igen előkelő származású, a királyi család tagjának számító Vilmos ¹¹ már aktívabb. Amellett, hogy 790-ben sikeresen pacifikálja a gaszkonokat, egyik hadvezére lesz a 799-ben Jámbor Lajos által Észak-Hispániába vezetett hadjáratnak, amely Barcelona elfoglalása után az e várostól délre található Llobregat folyóig tolja ki az aquitániai királyság, s így a Karoling-birodalom határait. A frissen meghódított területeken létrehozzák a *Marca Hispanica*-t, a hispániai határörgrófságot; ezzel a *marca Tolosana* délkeleti része megszűnik határzónának lenni ¹² Egyébként a 806-ban visszavonuló Vilmos utóda, az uralkodójával szintén rokonságban álló Bego (806–816), ¹³ korábbi párizsi gróf már nem viseli a márkai tisztségét. ¹⁴ A térség fontosságát jelzi, hogy Nagy Károly közeli rokonait (tehát teljesen megbízható embereket) állítja Toulouse élére.

A 816. október 28-án elhunyt Bego helyett Berengár (816–835) kapja meg a grófi tisztelet. ¹⁵ 832-ben Gothiai Bernard kegyvesztése folytán ő válik a déli területek legnagyobb hatalmú méltóságává; az eddigi körzet mellé őt nevezik ki Gothia, azaz a tenger-mellék márkijává is. ¹⁶ E funkcióját nem sokáig tölti be, mivel 834-ben az uralkodó rehabilitálja Bernardot és visszaadja neki Gothiát; Berengár azonban ehhez nem akar hozzájárulni, s továbbra is önmagát tekinti gót határörgrófnak. A kettejük között kiéleződő és a déli területeket „polgárháborúval” fenyegető feszültségnek csak Berengár halála vet véget, amely 835-ben éppen akkor következik be, midőn éppen az ellenfelével a Al-

---

⁹ AUZIAS, *i. m.* 34. DHONDT, *i. m.* 175.

¹⁰ A 778-ban kinevezett Chorso 787-ben a gaszkon Adalarik fogságába kerül; Nagy Károly ekkor megfosztja grófi, majd 790-ben dux-i címétől is. AUZIAS, *i. m.* 36.; GENTY, *i. m.* 21–23.

¹¹ Mivel anyja, *Aldana* Martell Károly leánya volt, Vilmos Nagy Károly unokatestvérei közé tartozott. Apja neve (*Thierry*) pedig a Meroving-dinasztiával fennálló kapcsolatot jelez. AUZIAS, *i. m.* 37.; WOLFF, *i. m.* 125.

¹² GENTY, *i. m.* 27–28. szerint a frissen létrehozott hispániai grófságokat a toulouse-i határörgrófsághoz csatolták. DHONDT, *i. m.* 189. és J. M. ROLDÁN: *Historia de Espana*, Madrid, 1989, 34–35. véleménye az, hogy önálló *marcát* hoztak létre. Árnyaltabb álláspontot képvisel J. M. SALRACH: „De la Marca Hispánica a Catalunya”, *Cuadernos Historica* 16, 4–6., aki szerint 806-ban csupán a Pireneusokban fekvő *Pallars* és *Ribagorza* grófságát került Toulouse-hoz, a többi a *Barcelona* központú *Marca Hispanica* része lett.

¹³ Bego Nagy Károly veje volt. AUZIAS, *i. m.* 50–53.; GENTY, *i. m.* 35–36.

¹⁴ Uo.

¹⁵ GENTY, *i. m.* 36.

¹⁶ Vizigót népessége után a Karoling korban *Gothia* elnevezéssel illették a Földközi-tengernek a Pireneusoktól a Rhône torkolatáig terjedő partvidékét. (Az ókorban a *Narbonensis*, a Meroving-időkben a *Septimania* elnevezést viselte.) Gothiai Bernard-ot (*Bernard de Septimanie*), Vilmos toulouse-i gróf (788–806) fiát a Lothár által Jámbor Lajos ellen létrehozott koalícióban való részvétel miatt fosztották meg honorjától. AUZIAS, *i. m.* 106–107.

pokban fekvő Crémieu-ben tartandó találkozóra indul.¹⁷ Ekkor viszont Gothiai Bernard szerzi meg magának Toulouse grófi honorját, s birtokolja azt egészen 842-ig.¹⁸

Berengár és Bernard viszálja már a jövő felé mutat: a birodalom perifériáján egymás ellen harcolnak egy adott terület feletti ellenőrzésért, anélkül, hogy a császár döntőbíráskodását kérnék; forrásainkban legalábbis nem találunk erre utaló nyomot. Mindez természetesen nem a véletlen műve: az I. Lajos és első házasságából származó fiai, majd a testvérek között folyó háborúk jó lehetőséget kínálnak a függetlenedésre; mindazonáltal megjegyzendő, hogy a területek ellenőrzése még mindig az alapvetően az uralkodó helyi képviselőjének számító *gróf*, illetve *határőrgróf* címének birtoklásával lehetséges.

Gothiai Bernard már maximálisan kihasználja a 830–840-es évek Karoling-belháborúiban azt a kedvező helyzetet, hogy bár Gothia márkijaként császári tisztségviselő, Toulouse grófjaként Aquitánia királyának van alárendelve.¹⁹ Az egyik szövetség I. Pippin, majd később II. Pippin, Aquitánia királyainak táborában, a másik I. Lothár vagy éppen Kopasz Károly mellett találja.²⁰ Az utóbbi fosztja meg végül — mint nyugati frank király — Toulouse-tól, Acfridet nevezve ki helyére;²¹ mindazonáltal Bernard megtarthatja Gothiát.²²

A Karolingok közötti viszonyok alakulása folytán (gondoljunk csak például a sokáig szembenálló Kopasz Károly és Német Lajos szövetségét szentesítő strasbourg-i szerződésre) a Károly királyi hatalmát s így Acfrid kinevezését el nem ismerő II. Pippin Gothiai Bernard fiát, Vilmost nevezi ki Toulouse grófjának (844–849),²³ miután annak apja 844-ben meghal.²⁴ Ezzel a választással Pippin valószínűleg biztosítani akarta a saját maga számára a toulouse-i gróf korántsem elhanyagolható katonai és politikai támogatását.

---

¹⁷ GENTY, *i. m.* 38.

¹⁸ AUZIAS, *i. m.* 117. szerint uralkodói megerősítés nélkül; mindazonáltal nem valószínű, hogy ő apja örökségének tekintette azt. A foglalás önkényes voltára mutat az is, hogy Toulouse hivatalosan elismert — ám funkcióját ténylegesen nem gyakorló — grófja 836/837-ben *Galindo* volt. GENTY, *i. m.* 14.

¹⁹ Vö. *Ordinatio Imperii* (817) „Cap. 1. Volumus ut Pippinus [I. Pippin, Lajos fia] habeat Aquitaniam et Wasconiam et markam Tolosanam totam...”, *Monumenta Germaniae Historica, Legum, Sectio II, Capitularia Regum Francorum* (a továbbiakban: *MGH Capit.*), Tomus I, Ed. A. Boretius, Hannover 1883, 271.

²⁰ AUZIAS, *i. m.* 117–130.; Genty, *i. m.* 40–43.

²¹ Erről NITHARD: *Vitae filii Hludowici Pii*, Paris 1926, 132–133. művéből szerezhetünk tudomást: „insuper Egfridius comes Tolosae Pippini sociis, qui ad se perdendum missi fuerunt, quosdam in insidiis cepit, quosdam stavit.” Ld. még Dhondt, *i. m.* 186.

²² GENTY, *i. m.* 44.

²³ Uo. 49.

²⁴ Gothiai Bernardot Kopasz Károly fogatta el és végeztette ki Toulouse 844/845-ös ostroma során. AUZIAS, *i. m.* 410.; GENTY, *i. m.* 44.; E. MAGNOU-NORTIER: *La société laïque et l'Église dans la province ecclésiastique de Narbonne*, Toulouse é. n. 116.

II. Vilmos hűségesnek is bizonyul, hiszen Pippin oldalán maga is részt vesz az angoulême-i csatában (844. május 16.), melyben a Nominoé rennes-i gróf és bretagne-i *dux* és II. Pippin vezette breton, illetve aquitániai seregek megverik Kopasz Károly csapatait.²⁵ Vilmos Pippin iránti hűsége azonban nem vonatkozik alárendeltjeire: amikor távollétében, 849-ben Kopasz Károly serege élén a város falai elé érkezik, a védelemmel megbízott frank Fredo, a *custos urbis* harc nélkül megadja magát.²⁶ Ezt követően Károly Fredót ruházza fel Toulouse grófjának funkciójával, s ő azt 852-ig tölti be;²⁷ a Pireneusokon túl fekvő Pallars és Ribagorza ismételt Toulouse-hoz csatolása után *dux* is lesz.²⁸ Északabbra fekvő területek is kerülnek ekkor a toulouse-i gróf ellenőrzése alá: ilyen például a Fredo családja által ellenőrzött Rodez központú Rouergue (Fredo apja rodez-i gróf volt), illetve a Limoges központú Limousin.²⁹ Ez az első igazolható eset, hogy a toulouse-i gróf a családja által korábban már ellenőrzött területet is megkapja; de még nem hűbértokként, hanem honorként. Úgy tűnik, Fredo hűsége nem hagyott kétséget Kopasz Károlyban, hiszen éppen ő juttatta a grófi címhez; valószínűleg ez magyarázza a terület megnövelését is.

A 850-es évek legnagyobb horderejű változása azonban nem is annyira területi jellegű. 852-ben, Fredo halála után Károly az elhunyt gróf fivérért, I. Raymondot (852—863) választja ki a toulouse-i grófság élére.³⁰ Ez még önmagában nem jelenti a grófságnak egy dinasztia belüli örökletessé válását, illetve határainak rögzülését, hiszen már korábban is volt példa a grófi funkció családon belül történő átadására (I. Vilmos, Gothiai Bernard és II. Vilmos között apa—fiú kapcsolat volt).³¹ 863-ban, I. Raymond halálakor azonban Károly hozzájárul ahhoz, hogy tisztségét fia, Bernard örökölje (864—872). Ez lehet a terület függetlenségének, de méginkább ellenőrizhetetlenségének elismerése; hiszen például a két Rouergue-házbeli gróf között³² 863/864-ben Gothiai Humfried, Septimania márkija bitorolta a toulouse-i grófi széket, nem törődve Kopasz Károly akaratával.

---

²⁵ Nominoé (megh. 851) győzelme a független breton királyság megalapítását is jelenti. Vilmos toulouse-i gróf részvételével kapcsolatban ld. AUZIAS, *i. m.* 209. és 221., valamint GENTY, *i. m.* 49.

²⁶ A feladás hírére a Pireneusokon túl harcoló II. Vilmos a cordobai kalifa, II. Abd al Rahmán (822—852) segítségét kéri; majd elfoglalja Ampurias-t és Barcelonát. Az önálló *ducatus* megteremtésére irányuló vállalkozása azonban nem jár sikerrel; 850-ben Kopasz Károly katonái Barcelona környékén megölik. AUZIAS, *i. m.* 259—263. és 336.; GENTY, *i. m.* 50.

²⁷ AUZIAS, *i. m.* 257—260.; DHONDT, *i. m.* 188.; GENTY, *i. m.* 57—58.; MAGNOU-NORTIER: *La société...* 133.

²⁸ DHONDT, *i. m.* 188.

²⁹ Uo. 193—194.

³⁰ AUZIAS, *i. m.* 258.; GENTY, *i. m.* 59.; MAGNOU-NORTIER: *La société...* 648.

³¹ Ld. még L. HALPHEN: *Charlemagne et l'empire carolingien*, Neuilly-sur-Seine 1974, 101—104.

³² GENTY, *i. m.* 62. úgy tudja, hogy I. Raymondot Humfried Toulouse ellen intézett támadásakor ölték meg. Ld. még későbbi jegyzetek.

Forrásaink tanúsága szerint a 864 utáni időkben a nyugati Karoling uralkodó nem szól bele a toulouse-i grófság öröklésébe,³³ s azt az I. Raymond által „alapított”, s róla elnevezett dinasztia fogja birtokában tartani egészen a 13. századig.³⁴

Az uralkodó defenzívába szorulását, illetve Károly hozzájárulását a grófi cím családon belüli örökléséhez több tényezővel is magyarázhatjuk. Figyelembe kell venni egyrészt azt, hogy a 830–840-es évek testvérháborúi közepette a politikai helyzet rendkívül instabillá vált, a birodalomnak nem volt egységes és ütőképes hadereje, mely a szorosabb ellenőrzést, illetve a tényleges fellépést biztosította volna; másrészt a 9. sz. második felére a nyugati frank területeken új típusú, immár a senior-vazallus kapcsolatok mintájára felépülő monarchia, vagyis merőben új hatalmi koncepció alakult ki.

Nagy Károly idején a *fidelitas* alapvetően még az alattvalóknak az uralkodó iránt tanúsított hűségét jelentette. Hogy ezt a maga számára biztosítsa, Nagy Károly többször is kötelezte birodalmának tizenkét évesnél idősebb férfilakosait az uralkodóhoz való hűséget deklaráló eskü letételére, melynek a *missi dominici* jelenlétében kellett elhangoznia. Ezzel a frank király (később császár) mintegy az alattvalók közötti személyi viszonyok felett állónak tekintette magát. A hűség igazi biztosítékát természetesen Nagy Károly hadereje jelentette.

A 9. sz. elején fontos szerepet játszott még a frank királyságban kialakult *vassi dominici* („az uralkodó vazallusai”) intézménye is. Ezek olyan birtokosok voltak, akik földjeiket közvetlenül az uralkodótól kapták, személyükben tőle függtek (pl. az uralkodó által elnökkölt bíróság ítélkezett felettük), s mivel függetlenek voltak az adott terület közigazgatását vezető gróftól, egyúttal annak ellensúlyát is jelentették. Olyan fék volt ez, amivel megakadályozhatóvá vált, hogy a gróf a *pagus* minden birtokosával személyi függési viszonyt alakítson ki. A 9. sz. második felére azonban (éppen Kopasz Károly nagyvonalú birtokadományozási politikája következtében, melyre a testvérháború készítette) egyrészt megcsappant az adományozható birtokmennyiség, másrészt a Karoling-állam katonai gyengülése következtében az uralkodó esetleges közvetlen beavatkozásának esélye is csökkent (pl. egy túlkapasokat elkövető gróf, hűtlenkedő vazallus ellen, vagy éppen külső támadás esetén). Így mind a grófok, mind a *vassi dominici* új helyzetbe kerültek: katonai kényszer nélkül, tulajdonképpen saját maguk döntöttek az uralkodó iránti hűségükről.

Ezt a tendenciát Kopasz Károly a *kölcsönös hűségviszony* hangoztatásával igyekezett ellensúlyozni: rendszeresen gyűléseket tartott, melynek során ő maga és hívei (*fidelis*) hűséget fogadtak egymásnak, s az esküt uralkodói kapituláre is rögzítette. Ettől kezdve azonban a királynak is *rex fidelisként* kellett viselkednie: nem tagadhatta meg híveitől a *consilium et auxilium*-ot, s nem rúghatta fel az eskü által szentesített egyezségen, a *convenientián* alapuló *fidelitast*, mert azzal még az addig hozzá hűségesnek bizonyuló

---

³³ Vö. a *Monumenta Germaniae Historica*, ill. a nyugati frank királyi oklevelezés vonatkozó részei.

³⁴ A francia történetírás a *Raymond-ház* (*la dynastie des Raymond*), J. E. MORBY: *A világ királyai és királynői az idők kezdetétől napjainkig*, Bp. 1991, 129. a család eredetéből kiindulva a *Rouergue-ház* elnevezést használja a dinasztia megjelölésére.

előkelőket is maga ellen fordíthatta. Ezzel együtt az uralkodó iránti hűség fokmérőjévé válik, hogy egy birodalmi tisztséget viselő férfiú (mondjuk a toulouse-i gróf) vagy más *fidelis* megjelenik-e az eskü alkalmával. Ez az új típusú monarchia, melyet egyes francia történészek (pl. E. Magnou—Nortier) „szerződéses monarchiának” (*monarchie contractuelle*) neveznek,³⁵ már az ezredforduló utáni évek társadalma felé mutat, amikor a király (elvben) már hűbérúrként gyakorolja hatalmát.

Kopasz Károly életében még van valóságtartalma a *fidelitas*nak a nyugati frank királyság területén; egymást gyorsan követő utódai idején azonban a király iránti hűség jelentősége a királyi hatalom gyengülésével párhuzamosan csökken, gyakorlatilag névleges lesz. Ugyanakkor a királynak *rex fidelis*nek kell maradnia, amennyiben egyáltalán király akar maradni.

Szólnunk kell még egy intézkedésről, mely szintén Kopasz Károly nevéhez köthető. 877 tavaszán az itáliai hadjáratra induló frank császár a Quierzy-ben tartott gyűlésen úgy rendelkezik, hogy amennyiben távolléte alatt valamely grófi tisztség viselője elhalálozna, úgy azt ideiglenesen (a császár visszatérteig) fia töltsse be.³⁶ Számos történész úgy értelmezte ezt a rendelkezést, mint a grófi cím és funkció örökletességének szentesítését és engedélyezését. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy korábban — éppen uralkodói akaratból — már volt példa a családon belüli öröklésre, valamint azt is, hogy Károly rendelete ideiglenes érvényű volt, csak a hadjárat idejére vonatkozott. Ám az uralkodó — a hadjáratról visszatérőben — még az év őszen meghalt; utódai pedig már képtelenek bizonyultak a gyakorlatba is átvihető elvi döntések meghozatalára.

A közvetlen függés megszűnése rendkívül kedvező helyzetet teremt a 9. század második felében a toulouse-i grófok számára is. Mindamélt a terület függetlenedését nem kizárólag a királyhoz fűződő viszony megváltozása döntötte el. Számolnunk kell olyan, egyre inkább előtérbe kerülő tényezőkkel, melyek lokálisan, mintegy alulról felfelé mutatva segítették vagy sürgették az önállósodást. A függetlenedési folyamat jobb megértése érdekében érdemes ezeket röviden áttekinteni.

A Garonne folyótól keletre fekvő vidékek *etnikuma* a 9. században igen változatos: Narbonne régi városában és a környező településeken számos római eredetű vagy romanizált gall család él. Toulouse környékén a vizigót elem dominál, míg a Pireneusoktól

---

³⁵ A Kopasz Károly idején végbement változásokat tárgyalja a szintézisteremtés szándékával E. MAGNOU-NORTIER: *Foi et fidélité*, Toulouse 1976. A különböző eskük szövegét ld. *MGH Capit.* Tomus II, ed. A. Boretius — V. Krause, Hannover, 1897.

³⁶ „Si comes de isto regno obierit cuius filius nobiscum sit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet de his qui eidem comiti plus familiares propinquiores fuerunt, qui cum ministerialibus ipsius comitatus, et cum episcopo in cuius parochia fuerit ipse comitatus, ipsum comitatum praevideant, usque dum nobis renuntietur, ut filium illius qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit, isdem filius eius cum ministerialibus ipsius comitatus et cum episcopo in cuius parochia consistit, eundem comitatum praevideant, donec obitus praefati comitis ad notitiam nostram perveniat, et ipse filius eius per nostram concessionem de illius honoribus honoretur. Si vero filium non habuerit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet, qui cum ministerialibus ipsius comitatus et cum episcopo proprio ipsum comitatum praevideat, donec iussio nostra inde fait.” *Monumenta Germaniae Historica, Leges*, Tomus I, ed. G. H. Pertz: Hannover, 1835, 542.

délre fekvő — még a többinél is alacsonyabb népsűrűségű — részeken arab népességet is találunk. Frankok csak igen csekély számban telepedtek le itt.³⁷ A városokban — elsősorban Narbonne-ban — jelentékeny zsidó közösségek élnek;³⁸ 778-tól, Nagy Károly sikertelen hispániai expedíciójától kezdődően pedig számos keresztény (*Hispanus*)³⁹ menekült az Ibériai-félsziget Ebro-körmeyeki részéről a barcelonai grófságba és a Pireneusoktól északra fekvő területekre. Ez a menekülthullám olyan arányú volt, hogy I. Lajosnak császárként 815-ben⁴⁰ és 816-ban⁴¹ is foglalkoznia kellett a problémával. A betelepülő keresztények minden valószínűség szerint vizigótok voltak; ez természetesen tovább rontotta az amúgy is kisebbségi frank elem arányát a vizsgált térségben.⁴²

Az egyházi szervezet — csakúgy, mint egész Galliában és a későbbi Karoling-birodalomban — a késő császárkor öröksége. A Toulouse-ban, Béziers-ben, Nîmes-ben és Lodève-ben székelő püspökök egyházmegyéi a narbonne-i érsek fennhatósága alá tartoznak.⁴³

Jogrendszerét tekintve a terület az 5. századtól kezdődően végig külön állt az északi frank területek germán népjogon alapuló jogalkotásától. Vizigót közvetítéssel a 10. századig fennmaradt az írott római jog, mind a peres ügyeket, mind a végrendeleteket

---

³⁷ A Földközi-tenger és az Atlanti-óceán közötti területek germán-frank „benépesítését” tárgyalja M. BROENS: „Le peuplement germanique de la Gaule entre Méditerranée et Océan”, *Annales du Midi*, 68 (1956), 17–38.

³⁸ A dél-franciaországi városfejlődés sajátosságairól ld. A. DUPONT: *Les villes de la Narbonnaise première depuis les invasions germaniques jusqu'à l'apparition du consulat*, Nîmes 1942 és G. DUBY: „Les villes du sud-est de la Gaule du VIIIe au XIe siècle”, in *Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull' alto Medioevo di Spoleto*, vol. 4, Spoleto 1958, 231–258. A középkori franciaországi városfejlődésről általában: G. DUBY: *Histoire de la France urbaine 2. La ville médiévale des Carolingiens à la Renaissance*, Paris, 1980.

³⁹ A frank források ezt az elnevezést használják a Pireneusi-félsziget vizigót etnikumhoz tartozó (illetve általában a keresztény vallást követő) lakosainak a baszkoktól (*Wascones*) és az araboktól való megkülönböztetésére. Vö. M. TUNON—J. VALDEÓN—A. DOMINGUEZ: *Historia de España*, Barcelona 1991 (a továbbiakban: *TVD*), 77., ill. az alábbi jegyzetek.

⁴⁰ *Constitutio de Hispanis in Francorum regnum profugis prima* (815. január. 1.): „... aliqui homines propter iniquam oppressionem et crudelissimum iugum, quod eorum cervicibus inimicissima Christianitati gens sarracenorum imposuit, relictis propriis habitationibus et facultatibus quae ad eos hereditario iure pertinebant de partibus Hispaniae ad nos confugerunt, et in Septimania atque in ea portione Hispaniae quae a nostris marchionibus in solitudinem redacta fuit sese ad habitandum contulerunt, et a Sarracenorum potestate se subtrahentes nostro dominio libera et prompta voluntate se subdiderunt, ita ad omnium vestrum notitiam pervenire volumus, quod eosdem homines sub protectione et defensione nostra receptos in libertate conservare decrevimus.” *MGH Capit*, tomus I, 261.

⁴¹ *Constitutio Hludowici de Hispanis secunda* (816. Febr. 10.): „Hispani, qui de potestate Sarracenorum se subtraxerunt et ad nostram seu genitoris nostri fidem se contulerunt, et praeceptum auctoritatis nostrae, qualiter in regno nostro cum suis comitibus conversari et nostrum servitium peragere deberent, scribere et eis dare iussimus, querimoniam aliqui ex ipsis Hispanis nostris auribus detulerunt duo capitula continentem...” *MGH Capit*, tomus I, 263.

⁴² WOLFF, *i. m.* 110–119.; 126. és 136.; ill. WERNER, *i. m.* 65.

⁴³ WERNER, *i. m.* 240–242.

tekintve.⁴⁴ Ugyanakkor a 10. sz. közepéig működik a rómaiak és a barbárok együttélése során kialakult etnikai jogrendszer, a „jogi perszonalitás”, melynek értelmében mindenkinek annak a népcsoportnak a törvénykönyve alapján ítélnék el, amelyhez tartozónak vallja magát. Ennek következtében előfordul, hogy más jog vonatkozik a frank családból származó grófra, mint helyi beosztottaira. Így rendelkezik legalábbis még Kis Pippin is a 768-ból keltezett, kifejezetten a frissen pacifikált Aquitánia lakosaira vonatkozó *Capitulare Aquitanicum*-ban.⁴⁵ Emellett a déli terüteken a „római jog” ismételt térhódításának lehetünk tanúi; a 10. század második felétől kezdve fokozatosan kiszorul a (száli) frank jog.⁴⁶

A Karoling törzsterületek (a Szajna és a Rajna közti országrész) és a déli vidékek között azonban nem csupán etnikai vagy jogi, hanem birtokszervezeti és kulturális téren is nagy eltéréseket tapasztalhatunk. A *birtokkoncentráció* viszonylag alacsony szinten maradt; a térség a középkorban végig megőrizte az alacsony teljesítőképességű, önálló kis- és középbirtokon alapuló mezőgazdaságot.⁴⁷ Ennek oka nem a romanizáltságban keresendő (hiszen a földesúri birtokkoncentráció és nagybirtok jórészt római gyökerekkel rendelkezik), hanem a természeti adottságokban: a hegyes vidéken nincsenek nagy, összefüggő termőterületek.

A *Karoling reneszánsz* kolostori-iskolai kultúrája sem hatolt el ide. Ennek fő oka az, hogy itt a Karoling uralkodók nem alapítottak kolostorokat; a toulouse-i egyházmegyében mindössze két olyan apátság van, amelynek alapítása a Karoling-dinasztiával kapcsolatba hozható. Az egyik a I. Vilmos toulouse-i gróf által 802-ben Gellone-ban, a másik az I. Pippin aquitániai király által 816-ban Sorèze-ben alapított kolostor.⁴⁸ Ezt a területet ráadásul érzékenyen érintette a szülőtte, Aniane-i Szent Benedek nevéhez fűzhető, a világiaknak az egyház által biztosított oktatásból történő kizárása felé mutató kolostorreform a 9. század első felében. Így régiókban nem tudott gyökeret verni a birodalom, az egységes keresztény-frank állam gondolata sem, mivel ennek megalkotója és ébrentartója a 9. század folyamán végig az egyház és leginkább a (bencés) szervezetesség volt.

Az imént felsorolt tényezők mind azt mutatják, hogy a toulouse-i grófságot — illetve egész Aquitániát — és a Loire-től északra fekvő frank törzsterületeket összekötő szálak

---

⁴⁴ Ld. ezzel kapcsolatban a kérdést jogtörténeti szempontból tárgyaló J. POUMARÈDE: *Les successions dans le Sud-Ouest de la France*, Paris 1972, 45—239.

⁴⁵ „10. Ut omnes homines eorum legis habeant, tam Romani quam et Salici, et si de alia provincia advenierit, secundum legem ipsius patriae vivat.” *MGH Capit.*, tomus I, 43.

⁴⁶ Mindazonáltal 933-ban Toulouse grófja még a *Lex salica* alá tartozónak vallja magát. CH. LAURANSON-ROSAZ: „La romanité du Midi de l'An Mil”, in *La France de l'An Mil*, szerk. R. Delort, Paris 1990, 49—70. Ld. még: WOLFF, *i. m.* 142.; J-P. POLY—E. BORNAZEL: *La mutation féodale*, Paris 1980, 332—333.

⁴⁷ CH. HIGUNET: *Histoire d'Aquitaine*, Toulouse 1971, 133. Ld. még E. MAGNOU—NORTIER: „La terre, la rente et le pouvoir dans le pays de Languedoc pendant le Haut Moyen Age”, *Francia*, 1981, 79—116.

⁴⁸ PH. WOLFF: *Le diocèse de Toulouse*, Paris 1983, 28. és MAGNOU—NORTIER: *La société...* 102.

földrajzi, etnikai, jogi, birtokszervezési és kulturális-ideológiai szempontból egyaránt vékonyak voltak. Az egyetlen igazi kapcsolatot — és egyúttal az uralkodói akarat egyetlen érvényesülési területét — a grófságnak a birodalmi közigazgatásba való illeszkedése jelentette.

A 9. század második felében azonban ez is eltűnőben van; a királyi hatalom és védelem gyengülésével párhuzamosan egyre nagyobb jelentőséget kapnak az önállósodást sürgető körülmények. Ebben szerepet játszanak a szaracén és a viking inváziók is. Toulouse-ig a normannok először 844-ben jutnak el a Garonne folyón felhajózva; 864-ben viszont már másodjára támadnak (ráadásul éppen a trónja visszaszerzésére áhítózó II. Pippin volt aquitániai király vezetésével).⁴⁹ Sürgeti az önszerveződést az a tény is, hogy a környező nagyobb territorializálódó egységek vezetői is igyekeznek a grófságot ellenőrzésük alá vonni. Így tesz például Humfried, Gothia márkija is, aki 863-ban I. Raymond halálakor, mintegy magáénak tekintve a toulouse-i grófságot, kísérletet tesz a város elfoglalására, s meg is szerzi azt, illetve — önhatalmúlag — a grófi címet (863—864).⁵⁰ Kopasz Károly tekintélye azonban még elég erős ahhoz, hogy letegye, és vele szemben I. Raymond fiát, Bernard-ot segítse a grófi székbe. Bár a Karoling-uralkodó katonai fellépéséről már nincs is szó, ez lesz — mint már említettük — az utolsó példa arra, hogy a nyugati frank király véleménye és hozzájárulása dönti el a toulouse-i grófság vezetőjének kiletét. Károly döntésében ekkor még szerepet játszott az, hogy míg Humfried valószínűsíthetően déli egyeduralomra tört (távolabbi célja Aquitánia és a Pireneusok vidékének egyesítése lett volna),⁵¹ addig a Fredo nevével fémjelzett Raymond-dinasztia tagjai az uralkodó iránti hűségükről és a hódító ambíciók hiányáról tettek tanúbizonyságot. Személyükben is jobban kötődtek Károlyhoz — hiszen ő maga emelte a „dinasztia” első tagját, Fredót a grófi méltóságra, éppen a már komoly helyi kapcsolatokkal rendelkező Vilmos-utódokkal szemben.

Nem beszélhetünk tehát tudatos dinasztiaalapításról Raymond esetében. A családon belüli öröklés inkább a körülményeknek tudható be; bár kétségtelen, hogy az uralkodó irányában megnyilvánuló hűség, a most már értelmét tekintve átalakuló *fidelitas* valósággal predesztinálta a Rouergue-ház tagjait e fontos tisztségre. Talán ez a *fidelitas* is hozzájárult ahhoz, hogy a toulouse-i grófok esetében (más déli területek uraival ellentétben) a század vége előtt nem beszélhetünk tudatos önállósodási politikáról; még akkor sem, ha ehhez a körülmények adottak voltak.

---

⁴⁹ Vö. F. GRAT—S. VIELLIARD (eds.): *Annales de Saint-Bertin (Annales Bertiniani)*, Paris 1964 (a továbbiakban: *Annales de Saint-Bertin*), 45. (a. 844); ill. J. CALMETTE: „Le siège de Toulouse par les normands en 864 et les circonstances qui s’y rattachent”, *Annales du Midi*, 29 (1917), 153—174.

⁵⁰ *Annales de Saint-Bertin* 97. (a. 863): „Humfridus gotthiae marchio sine conscientia Karoli regis factione solito more Tolosanorum qui comitibus suis eandem civitatem supplantare sunt soliti, Tolosam Reimundo subripit et sibi usurpat.” Ld. még DHONDT *i. m.* 24—25. és 188—199.

⁵¹ DHONDT, *i. m.* 209—210.

A Raymond-ház megszilárdulásához és öntudatra ébredéséhez, tehát a regionális vezető szerepre törekedéshez még hosszú időre volt szükség, s ezt a folyamatot még többször akadályozták külső tényezők.

Bernard, I. Raymond fia, elődeihez hasonlóan még szoros kapcsolatban áll Kopasz Károssal; 868-ban a többi *fidelis*-szel együtt ő is részt vesz a Rouen melletti Vistes-ben tartott gyűlésen.⁵² Ez a tény a károlyi monarchia viszonylagos hatékonyságát és az új típusú hatalomfelfogás létjogosultságát tükrözi, hiszen hűséggel tartozó előkelőként ott van az oly távoli toulouse-i gróf. 872-ben Károly Bernard ellenőrzése alá rendeli a Toulouse és a Földközi-tenger közötti vidéken található carcassonne-i és béziers-i grófságokat. Ez a területi gyarapodás azonban rossz véget ér: Oliba, Carcassonne korábbi grófja fellázad, s Bernard-ot meggyilkolja.⁵³ Az ekkor keletkező zűrzavart használja ki Szőröslábú (Auvergne-i) Bernard, Auvergne grófja⁵⁴: önhatalmúlag elfoglalja a toulouse-i grófságot. Károly ekkor viszont már teljesen tehetetlen,⁵⁵ így Szőröslábú Bernard marad a toulouse-i grófság ura 872-től egészen 885-ig. (Megjegyzendő, hogy erre az időszakra esik Kopasz Károly halála, illetve az azt megelőző 877-es quierzy-i kapituláré; valamint, hogy közben három, egymást követő nyugati Karoling uralkodó — II. Lajos, III. Lajos és Karlmann — távozott az élők sorából.)

Szőröslábú Bernard igyekezett a Loire-től délre fekvő területeket uralma alatt egye-síteni. Ez rövid időre sikerült is. 885-ben (vagy 886-ban) bekövetkező halála után azonban az általa létrehozott, Aquitániából, a toulouse-i grófságból és Auvergne-ből álló alakulat darabjaira hullik. Toulouse ekkor visszakerül a Raymond-ház irányítása alá, és — miként azt már jeleztük — a 13. századig megszakítás nélkül e dinasztia tagjai vezetik az egyre jelentősebb grófságot, mely a 9. század közepén ellenőrzött Felső-Languedoc-ból⁵⁶ kiindulva a 12. század végén már kiterjed egész Alsó- és Felső-Languedoc-ra, valamint Auvergne déli részére, illetve Provence nyugati csücskére.⁵⁷

A 872-ben meggyilkolt Toulouse-i Bernard-nak a jelek szerint nem volt fiúutódja; így Szőröslábú Bernard halálakor az előbbi öccse, Odó (885—919) kerül a grófi székbe.

---

⁵² GENTY, *i. m.* 63.

⁵³ AUZIAS, *i. m.* 371—372., ill. 426., GENTY, *i. m.* 64.; MAGNOU-NORTIER: *La société...* 118.

⁵⁴ Szőröslábúnak (*Plantevelue*) nevezi a francia történetírás *Auvergne-i Bernard*-ot a vele egy ideig párhuzamosan működő Tinó (*Veau*) melléknevet kapott *Toulouse-i Bernard*-tól, I. Raymond fiától való megkülönböztetés végett. AUZIAS, *i. m.* 370—375.; GENTY, *i. m.* 63—64. Ld. még DHONDT a „három Bernard” (Bernard d’Auvergne, Bernard de Septimanie, Bernard de Toulouse) kérdéskörével foglalkozó fejezetét.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Vö. a G. DUBY: *Atlas historique*, Paris 1978, 108. (*Les divisions régionales de la France aux IXe et Xe s.*; *La France à la fin du Xe s.*) és a H. KINDER—W. HILGEMANN: *Atlas historique*, Paris 1977, 154. (*La France et l’Angleterre aux 11e—13e siècles*) által közölt térképek.

⁵⁷ Ez Toulouse-Albi, Rouergue, Nîmes, Narbonne, Gévaudan, Agde, Béziers, Uzès és a Vivarais grófságait jelenti. GENTY, *i. m.* 74. A toulouse-i gróf a német—római császár hűbérese egyes nyugat-provence-i területekért. CH. PETIT-DUTAILLIS: *La monarchie féodale en France et en Angleterre*, Paris, 1971, 20.

Ő a Gorsinával, Albi grófjának leányával (és egyben egyetlen leszármazottjával) kötött házassága után Toulouse-hoz csatolja Albi grófságát.⁵⁸ Ez már tudatos területnövelő politika. Ráadásul Odó már teljesen önállóan cselekszik, szó sincs arról, hogy a nyugati frank uralkodó nevezte volna ki őt Albi grófjává. Mindennek a toulouse-i gróf politikai autonómiáján és a „központi” királyi hatalom visszavonulásán kívül volt még egy fontos, gyakorlatilag elengedhetetlen feltétele. Ez pedig az, hogy Albi grófja és az ő családja *patrimonium*ként, tehát családon belül örökölhető tulajdonként tekintsen a grófi funkcióra és az azzal eredetileg jövedelemként járó, de ekkorra már minden kétséget kizáróan a családi birtokokkal összeolvasztott területekre.

A területszerzésben tapasztaltakhoz hasonló önállóságról tesz tanúbizonyságot Odó utódlása rendezésekor is: 918-ban (vagy 919-ben) lemond a toulouse-i grófi címről idősebb fia, II. Raymond (919–924) javára, *honorjait* pedig frank szokás szerint szétosztja fiai között: Raymond kapja Toulouse, Nîmes és Albi grófságait, a kisebbik fiú, Ermengard pedig a család immár „ősi” honorjának számító Rouergue-et; az időközben szintén megszerzett Gothiát — valószínűleg speciális státusa miatt — közösen kormányozták.⁵⁹

A 9–10. század fordulóján tehát a toulouse-i grófság elérte a territoriális autonómiának azt a fokát, amelyet mai fogalmaink szerint már függetlenségnek is nevezhetnénk. A toulouse-i gróf ekkor már egy igen nagy kiterjedésű, a Pireneusok keleti előterét csaknem teljes egészében elfoglaló, egységesülő területet irányít; a kor viszonyai között önálló politikai erőként lép fel, s a grófsághoz tartozó területek felett maga végrendelkezik. Ez utóbbi tény már a grófi funkció és a földterületet teljes értékű birtoklását jelzi.

A függetlenedési folyamat tovább erősödik II. Raymond, de még inkább fia, III. Raymond Pons (924–960) idejében, aki eléri, hogy az általa Thomières-ben alapított, Saint-Pons kolostor — Cluny mintájára — közvetlenül Róma fennhatósága alá tartozzon.⁶⁰

Ugyancsak Raymond Pons az, aki — mintegy ráébredve a toulouse-i grófság regionális vezetői elhivatottságára — az addigi mediterrán orientációt (Gothia, Provence) félretéve nyitni próbál az Atlanti-óceán felé is. Az Aquitánia feletti ellenőrzés megszerzésével Toulouse válhatna a délnyugati vidékek legjelentősebb hatalmi tényezőjévé. Raymond Pons ezirányú törekvéseit siker kíséri; az ekkor az Aquitánia hercege címet birtokló razès-i gróf, II. (Ifjú) Vilmos (918–926)⁶¹ felett 926-ban aratott győzelme után *Aquitánia hercegének* nevezi magát.⁶² Mindazonáltal ez a címfelvétel inkább a hatalmi

---

⁵⁸ AUZIAS, *i. m.* 426.; DHONDT, *i. m.* 214.; GENTY, *i. m.* 67–69., MAGNOU-NORTIER: *La société...*, 121.

⁵⁹ DHONDT, *i. m.* 228.; GENTY, *i. m.* 69.

⁶⁰ WOLFF, *i. m.* 141.; GENTY, *i. m.* 76–78.

⁶¹ II. (Ifjú vagy Szőke) Vilmos Adelindának, I. Vilmos aquitániai herceg (898–918) nővérének és Acfrid razès-i grófnak volt a fia. Vö. MORBY, *i. m.* 121.

⁶² GENTY, *i. m.* 76.

ambíciókat tükrözte, mintsem a tényleges ellenőrzést: Aquitánia hercege lett ugyanis Vilmos halála után öccse, Acfrid (926–927) is; az ő elhunytá után pedig a térségben Toulouse igazi vetélytársának számító poitiers-i grófi ház szerzi meg a hercegi címet Acfrid távoli unokatestvére, (Törvénytelen) Ebalus (927–934) révén.⁶³ Így tehát az aquitániai aspirációk inkább egyfajta szándék, nem pedig a valós helyzet kifejeződései. Erre mutat az is, hogy Aquitánia az Angliával 1204-től gyakorlatilag egészen az 1453-as francia hódításig tartó unió létrejöttéig saját, a poitiers-i grófok családjával egyező hercegi dinasztiával (*Poitiers-ház*) rendelkezett.⁶⁴

A meddőnek tekinthető aquitániai vállalkozás mellett egy másik, az előbbinél meszebb mutató, a függetlenedési tendenciát erősítő jelenséget is megfigyelhetünk Raymond Pons idején. Ez pedig az, hogy a numizmatikai kutatások szerint a narbonne-i pénzverdében legalább 924–940 között az ő nevét vésik bele a dénárokbá.⁶⁵ Ezzel a térségben a Martell Károly színrelépését megelőző idők óta ő az első, akinek nevével pénzt vernek. A pénzverdék helyi ellenőrzés alá vonása a 9. század második felétől általánosan jelenség volt a Karoling-birodalom egykori területén. A helyi előkelő (jelen esetben a toulouse-i gróf) nevének érmére kerülése számunkra azt is jelenti, hogy ezáltal a gyakran cserélődő és távol lakó királlyal szemben ő válik az egyetlen biztos ponttá az általa irányított körzet számára.⁶⁶

Az imént felsorolt, a függetlenedés gyakorlati megvalósulását mutató jegyek és jelenségek mellett azonban Raymond Pons (illetve általában a helyi vezető) önállóságának sajátosan 10. századi korlátai vannak. Ilyen mindenekelőtt az, hogy az ő idejében még tovább élnek a Kopasz Károly alatt kialakult személyi viszonyok. Így például a mindenkori toulouse-i gróf személyében kötődik a Karoling-uralkodóhoz, illetőleg a mindenkori nyugati frank királyhoz. Ezt figyelhetjük meg Raymond Pons esetében is: ő 929-ig, III. Károly haláláig nem hajlandó urának elismerni az „államcsínnyel” hatalomra került, 923-ban megkoronázott és a Loire-től északra királynak tekintett Rudolfot;⁶⁷ 932-ben azonban, mikor Rudolf Aquitániában tartózkodik, nagybátyjával, Ermengarddal

---

⁶³ Vö. MORBY, *i. m.* 121.

⁶⁴ Aquitánia utolsó „önálló” vezetője Eleanor (Aliénor d’Aquitaine, 1137–1204), X. (Toulouse-i) Vilmos (1126–1137) lánya volt.

⁶⁵ GENTY, *i. m.* 79.

⁶⁶ A pénzverés lokalizálódásával és ennek következményeivel kapcsolatban ld. még POLY-BOURNAZEL, *i. m.* 65–66.

⁶⁷ 922-ben Róbert (a 888–898 között uralkodó nyugati frank király, Odó öccse) trónfosztottnak nyilvánítja III. Károlyt, és ellenkirályként uralkodik 922–923-ban. Károly csapatai azonban megverik seregét 923-ban Soissons mellett; Róbert is halálát leli a csata folyamán. Ezután Rudolf, Burgundia hercege (921–936) — aki felesége, Emma révén Róbert veje — foglyul ejti Károlyt és kolostorba zárja, magát pedig királlyá koronáztatja (923–936). III. Károly fogságban hal meg 929-ben. Ld. még L. THEIS: *L’héritage des Charles. De la mort de Charlemagne aux environs de l’an mil*, Paris 1990. vonatkozó részek.

(aki II. Raymond 918-as „országmegosztása” értelmében Rouergue grófja) együtt felkeresi és királyának ismeri el.⁶⁸

Rudolf 936-ban bekövetkezett halála után Raymond Pons utódjának, IV. (Tengerentúli) Lajosnak (936–954)⁶⁹ fogad hűséget; cserébe az uralkodó őt Aquitánia hercegének tekinti.⁷⁰ A Lajos király és Raymond közötti hűségviszony (legalábbis elvi) meglétét jelzi, hogy 937-ben a toulouse-i gróf az ekkor már semmilyen gyakorlati befolyással nem rendelkező Karolingtól kéri a thomières-i kolostor immunitásának megerősítését, ami 939. augusztus 2-án meg is történik Laon-ban.⁷¹

Ilyen típusú, *személyes hűségviszonyt* tükröző kapcsolatokról a IV. Lajost követő Lothar (954–986), illetve V. (Henyé) Lajos (986–987) idejéből már nem tudunk. A 10. század végén a Capetingek trónrakerülésével pedig Raymond Pons fia, III. (Taillefer) Vilmos toulouse-i gróf (960–1037) — élve azzal a lehetőséggel, hogy a hűségeskü személyhez szóló és nem örökletes — már nem tekinti magát az új királyok vazallusának; őnála már nem találunk az esküre utaló nyomot.⁷² Véleményünk szerint ez a pillanat (a hűségeskü elmaradása vagy meg nem újítása), illetve ez az időpont (a 10–11. század fordulója) tekinthető az immár teljesnek mondható — és állandósuló — függetlenség korának; az addig is meglévő gyakorlati politikai-etnikai-gazdasági autonómia mellé ekkor társul a *személyes kapcsolat megszűnése*.

---

⁶⁸ GENTY, i. m. 76.

⁶⁹ IV. Lajos III. (Együgyű) Károly fia volt. *Tengerentúli (d'Outre-Mer)* melléknevét az magyarázza, hogy apja trónfosztásakor az akkori angol királyság területére menekítették, s innen tért vissza a kontinensre Rudolf halála után.

⁷⁰ Erre utal IV. Lajos 941. december 5-én kiadott oklevelének egyik mondata is: „per consensum Ragemundi, principis Aquitanorum...” M. PROU—PH. LAUER (eds.): *Recueil des actes de Louis IV*, Paris 1914. 55. (Dipl. No. XVII)

⁷¹ Uo. 33–35. (Dipl. No. XI)

⁷² Vö. L. HALPHEN—F. LOT (eds.): *Recueil des actes de Lothaire et de Louis V*, Paris 1908. Ld. még J-F. LEMARIGNIER: *La France médiévale. Institutions et société*, Paris 1987, 159., POLY-BOURNAZEL, i. m. 70.; ill. GENTY, i. m. 13.

L'INDÉPENDANCE DU COMTÉ DE TOULOUSE (IXe—Xe SIÈCLES)

La dissolution de l'empire carolingien s'accompagne de la création des principautés territoriales indépendantes, dont l'une des plus importantes est le comté de Toulouse qui jouera un rôle primordial sur le plan européen jusqu'à la fin du XIIe siècle, avant d'être écrasé par la croisade albigeoise.

Notre étude présente au lecteur hongrois, longtemps mal informé de ce sujet, l'histoire de cette unité territoriale et notamment la « conquête » de l'indépendance vis-à-vis du royaume franc occidental. D'après l'analyse des particularités locales et des changements déroulés dans l'empire, on peut établir que les facteurs d'autonomie intérieurs (différences ethniques, juridiques, économiques, mentales) ou provenant de l'extérieur (affaiblissement — surtout militaire — de l'empire, invasions normandes, expansion des rapports féodo-vassaliques) mais aussi les conséquences de la transformation de la conception du pouvoir royal sous Charles le Chauve (cf. la « monarchie contractuelle ») étaient tellement forts que l'insertion de ce pays dans l'empire carolingien ne pouvait être que provisoire.

Malgré les signes et les circonstances qui l'annoncent et la rendent possible dès le milieu du IXe siècle (transmission de la fonction comtale de père en fils, absence des *missi dominici*), l'autonomie totale n'est réalisée qu'aux dernières décennies du Xe siècle, lorsque les comtes de Toulouse cessent de se présenter devant le roi carolingien pour le serment de fidélité mutuelle.